Marw mewn Tlodi yng Nghymru 2024

Marie Curie
CYMRU

Cyflwyniad

MAE tlodi wedi bod yn broblem barhaus yng Nghymru ers degawdau. Yn 2024, mae gan Gymru y gyfradd tlodi uchaf o holl wledydd y DU unwaith eto. Mae adroddiad Sefydliad Joseph Rowntree *UK Poverty 2024* yn nodi cyfradd tlodi gyfartalog yng Nghymru o 22%.[1] Nododd y Social Metrics Commission (y defnyddir ei ddiffiniad yn nadansoddiad Marie Curie o'r rhai sy'n marw mewn tlodi) gyfradd tlodi o 23% yng Nghymru.[2]

Gwyddom nad yw tlodi wedi'i wasgaru'n gyfartal ar draws y boblogaeth. Mae rhieni sengl, pobl o gefndiroedd lleiafrifoedd ethnig a phobl sy'n byw ag anabledd ymhlith y grwpiau sy'n wynebu'r perygl mwyaf o fyw mewn tlodi. Mae data'r DU a gyflwynir isod yn dangos bod yr annhegwch hwn yn cael ei ailadrodd ymhlith y rheini yn eu blwyddyn olaf o fywyd.

Mae'r berthynas rhwng iechyd a chyfoeth wedi'i dogfennu'n dda ac mae'n parhau hyd ddiwedd oes. Mae pobl mewn tlodi yn fwy tebygol o brofi anghydraddoldebau iechyd trwy gydol eu hoes, yn fwy tebygol o fod â chyflyrau iechyd hirdymor ac yn fwy tebygol o wynebu rhwystrau i gael mynediad at wasanaethau gofal iechyd. Gall afiechyd hefyd yrru tlodi. Mae pobl sy'n byw gydag anabledd neu'r rhai sydd â chyflwr iechyd hirdymor (gan gynnwys salwch terfynol) yn llai tebygol o fod mewn gwaith cyflogedig, neu os ydynt, yn debygol o gael eu talu llai.

Gall salwch terfynol achosi gostyngiad sylweddol i incwm aelwyd, os oes angen i'r person â salwch terfynol neu aelod arall o'r cartref leihau neu roi'r gorau i weithio oherwydd iechyd neu gyfrifoldebau gofal. Ar yr un pryd, gall gael effaith sylweddol ar wariant, gyda chostau fel ynni, trafnidiaeth a gofal plant yn aml yn cynyddu'n aruthrol.

Yn 2021, comisiynodd Marie Curie y Ganolfan Ymchwil Polisi Cymdeithasol ym Mhrifysgol Loughborough i archwilio nifer y bobl sy'n marw mewn tlodi yn y DU bob blwyddyn. Arweiniodd hyn at adroddiad pwysig Marie Curie, *Marw mewn Tlodi*, a gyhoeddwyd yn 2022, a nododd canfyddiadau a chyfres o argymelliadau ar gyfer Cymru.

Mae adroddiad diweddaraf Marie Curie yn seiliedig ar ddadansoddiad pellach, gan roi diweddariad i'r dadansoddiad o dlodi gan ddefnyddio ffigurau o 2023, ac mae hefyd yn amcangyfrif lefelau tlodi tanwydd a brofir gan bobl ar ddiwedd eu hoes am y tro cyntaf.[3, 4, 5, 6]

Mae'r papur hwn yn cyflwyno'r canfyddiadau ar gyfer Cymru. Mae'n datgelu graddfa tlodi diwedd oes, nad yw wedi newid fawr ddim ers 2019, ac mae'n dangos yn glir y risg uwch o dlodi a brofir gan bobl o oedran gweithio a phensiynwyr yn eu blwyddyn olaf o fywyd.

Mae gormod o bobl yn dal i farw mewn tlodi yng Nghymru. Nid yw hyn yn anochel. Mae miloedd o bobl yn methu â gwneud y mwyaf o'r amser sydd ganddynt ar ôl oherwydd biliau cynyddol a phryderon cyson am sut i gael dau ben llinyn ynghyd. Rhaid i lunwyr polisi, darparwyr gwasanaethau a gwasanaethau gofal iechyd ganolbwyntio eu sylw ar y caledi ariannol sy'n wynebu pobl â salwch terfynol a'u teuluoedd.

Rhaid i'r adroddiad hwn a'i argymelliadau fod yn gatalydd i roi atebion ar waith sy'n helpu pobl sy'n marw yng Nghymru i osgoi treulio eu dyddiau olaf mewn tlodi.

Canfyddiadau allweddol: Cymru

- Bu farw 6,262 o bobl mewn tlodi yng Nghymru yn 2023 – 17% o'r holl rai a fu farw. Nid yw'r ffigwr hwn wedi newid fawr ddim ers 2019.
- Mae gan Gymru'r gyfran uchaf o bobl o oedran gweithio sy'n profi tlodi yn ystod 12 mis olaf eu hoes o bob un o bedair gwlad y DU, sef 30%.
- Mae pobl o oedran gweithio mewn mwy o berygl o fod mewn tlodi ar ddiwedd eu hoes na phensiynwyr; mae'r gyfradd tlodi yn cynyddu 7% ar gyfer pobl o oedran gweithio yn ystod 12 mis olaf eu hoes.
- Mae pobl ym Mlaenau Gwent, Caerdydd, Casnewydd a Merthyr Tudful yn y perygl mwyaf o farw mewn tlodi.
- Er bod y sefyllfa wedi gwella'n gymedrol ar gyfer pensiynwyr ers 2019, a bod llai ohonynt yn marw mewn tlodi, mae'r sefyllfa ar gyfer pobl o oedran gweithio yn fwy cymysg. Cynyddodd cyfran y bobl o oedran gweithio a fu farw mewn tlodi mewn deg awdurdod lleol.
- Yn 2022, bu farw mwy nag un rhan o bump o bobl â salwch terfynol mewn tlodi tanwydd yng Nghymru.

Argymelliadau

Dylai Llywodraeth Cymru:

1. Gynnwys pobl gyda salwch terfynol yn y Cynllun Gostyngiadau'r Dreth Gyngor newydd.
2. Cyflwyno cymorth ariannol ychwanegol i bobl gyda salwch terfynol i helpu gyda chostau ynni.
3. Gweithio gyda byrddau iechyd lleol i sicrhau bod gweithwyr iechyd a gofal cymdeithasol proffesiynol yn atgyfeirio pobl gyda salwch terfynol a'u gofalwyr at gyngor ar fudd-daliadau lles yn rheolaidd ac yn effeithiol.
4. Cyhoeddi gwerthusiad yr ymgyrch "Hawliwch yr Hyn sy'n Ddyledus i Chi". Os profir ei fod yn llwyddiannus o ran cynyddu nifer y bobl gymwys sy'n hawlio budd-daliadau, gwneud yr ymgyrch yn barhaol, ochr yn ochr â chamau rhagweithiol i gynyddu incwm pobl i'r eithaf.
5. Ofyn i'r Unedau Data Cydraddoldeb gyhoeddi data a dangosyddion ar yr anghydraddoldebau cyflogaeth, incwm a chyfoeth a brofir gan bobl â nodweddion gwarchodedig, a'r effaith a gaiff hyn ar dlodi ar ddiwedd oes.

Y darlun yng Nghymru

YN 2023, **o'r rhai a fu farw yng Nghymru, bu farw 17% ohonynt mewn tlodi.**

Mae bod yn eu blwyddyn olaf o fywyd yn cynyddu'r risg o brofi tlodi ar gyfer pobl o oedran gweithio a phensiynwyr – er bod y risg yn llawer uwch ar gyfer y rhai o oedran gweithio (Tabl 1).

Tabl 1: Nifer a chyfran y bobl yn marw mewn tlodi yng Nghymru 2023

	Ym mlwyddyn olaf eu bywyd		Ddim ym mlwyddyn olaf eu bywyd	
	n	%	n	%
Oedran gweithio	1,400	30%	460,900	24%
Pensiynwyr	4,900	17%	93,100	15%

Mae gan Gymru'r gyfran uchaf o bobl o oedran gweithio sy'n profi tlodi yn ystod blwyddyn olaf eu bywyd – 30%.

Tabl 2: Nifer a chyfran y bobl yn marw mewn tlodi yng ngwledydd y DU 2023

Gwlad	Oedran gweithio: Ym mlwyddyn olaf eu bywyd		Pensiynwyr: Ym mlwyddyn olaf eu bywyd	
	n	%	n	%
Lloegr	19,000	27%	72,200	17%
Cymru	1,400	30%	4,900	17%
Yr Alban	2,400	26%	8,000	17%
Gogledd Iwerddon	800	23%	2,500	19%

Ym mhob gwlad, mae'r gyfradd tlodi yn cynyddu ar gyfer pobl ym mlwyddyn olaf eu bywyd. Ond yng Nghymru y gwelir y cynnydd mwyaf yng nghyfradd tlodi pobl o oedran gweithio yn ystod blwyddyn olaf eu bywyd.

Tabl 3: Cynnydd yn y gyfradd tlodi ar gyfer y rhai ym mlwyddyn olaf eu bywyd o gymharu â'r rhai nad oeddent ym mlwyddyn olaf eu bywyd fesul gwlad: Oedran gweithio

Gwlad	Cynnydd yn y gyfradd tlodi
Lloegr	6%
Cymru	7%
Yr Alban	6%
Gogledd Iwerddon	5%

Mae'r darlun yn gymysg ar draws Cymru. **Blaenau Gwent oedd â'r cyfraddau tlodi uchaf ar ddiwedd oes**, gyda 35% o bobl o oedran gweithio ac 20% o bobl oedran pensiwn yn profi tlodi yn eu blwyddyn olaf o fywyd. Roedd Blaenau Gwent ymhlith yr ugain awdurdod lleol yn y DU gyda'r ganran uchaf o bobl o oedran gweithio yn marw mewn tlodi.

Tabl 4: Cyfran y bobl yn marw mewn tlodi yng Nghymru yn 2023

Awdurdod lleol	Canran y bobl o oedran gweithio mewn tlodi yn ystod blwyddyn olaf eu bywyd	Canran y pensiynwyr mewn tlodi yn ystod blwyddyn olaf eu bywyd
Blaenau Gwent	35%	20%
Caerdydd	34%	19%
Casnewydd	34%	19%
Merthyr Tudful	34%	19%
Abertawe	33%	18%
Castell-nedd Port Talbot	33%	18%
Rhondda Cynon Taf	33%	18%
Caerffili	31%	17%
Pen-y-bont ar Ogwr	31%	16%
Sir Ddinbych	30%	16%
Wrecsam	30%	16%
Torfaen	30%	16%
Ynys Môn	29%	15%
Sir Benfro	29%	15%
Sir Gâr	29%	15%
Conwy	29%	15%
Gwynedd	28%	15%
Ceredigion	27%	14%
Bro Morgannwg	27%	14%
Powys	27%	13%
Sir y Fflint	26%	13%
Sir Fynwy	25%	12%

Ers adroddiad cyntaf *Marw mewn Tlodi* Marie Curie, nid yw'r darlun wedi newid fawr ddim yng Nghymru. Yn gyffredinol, mae nifer y bobl sy'n marw mewn tlodi wedi gostwng ychydig iawn. Ymhlith pensiynwyr, mae pob awdurdod lleol wedi gweld gostyngiad cymedrol yn nifer y bobl sy'n profi tlodi yn ystod blwyddyn olaf eu bywyd. Fodd bynnag, gwelodd deg awdurdod lleol gynnydd yng nghyfran y bobl o oedran gweithio a brofodd dlodi yn ystod eu blwyddyn olaf o fywyd.

Tabl 5: Canran y bobl yn marw mewn tlodi yng Nghymru 2019 a 2023: Oedran gweithio

Canran mewn tlodi yn ystod 12 mis olaf bywyd fesul awdurdod lleol: Oedran gweithio	2019	2023	Newid
Blaenau Gwent	32.6%	35.1%	2.5%
Pen-y-bont ar Ogwr	28.5%	30.7%	2.2%
Caerffili	29.7%	31.4%	1.7%
Caerdydd	36.2%	34.4%	-1.8%
Sir Gâr	28.4%	28.8%	0.4%
Ceredigion	29.1%	27.4%	-1.7%
Conwy	28.9%	28.6%	-0.3%
Sir Ddinbych	29.7%	30.4%	0.7%
Sir y Fflint	27.3%	26.5%	-0.8%
Gwynedd	30.3%	28.4%	-1.9%
Ynys Môn	29.2%	29.0%	-0.2%
Merthyr Tudful	31.3%	33.6%	2.3%
Sir Fynwy	26.4%	25.0%	-1.4%
Castell-nedd Port Talbot	30.2%	33.0%	2.8%
Casnewydd	33.4%	34.2%	0.8%
Sir Benfro	29.1%	28.9%	-0.2%
Powys	28.0%	26.5%	-1.5%
Rhondda Cynon Taf	30.0%	32.9%	2.9%
Abertawe	32.4%	33.1%	0.6%
Torfaen	30.3%	30.3%	0.0%
Bro Morgannwg	28.5%	27.1%	-1.4%
Wrecsam	31.0%	30.3%	-0.7%

Tabl 6: Canran y bobl yn marw mewn tlodi yng Nghymru 2019 a 2023: Pensiynwyr

Canran mewn tlodi yn ystod 12 mis olaf bywyd fesul awdurdod lleol: Pensiynwyr	2019	2023	Newid
Blaenau Gwent	20.1%	19.9%	-0.2%
Pen-y-bont ar Ogwr	17.1%	16.5%	-0.6%
Caerffili	18.0%	17.0%	-1.0%
Caerdydd	22.7%	19.3%	-3.4%
Sir Gâr	17.1%	15.1%	-2.0%
Ceredigion	17.5%	14.0%	-3.5%
Conwy	17.4%	14.9%	-2.5%
Sir Ddinbych	18.0%	16.3%	-1.7%
Sir y Fflint	16.3%	13.4%	-2.9%
Gwynedd	18.4%	14.8%	-3.6%
Ynys Môn	17.6%	15.2%	-2.4%
Merthyr Tudful	19.1%	18.7%	-0.4%
Sir Fynwy	15.7%	12.3%	-3.4%
Castell-nedd Port Talbot	18.3%	18.2%	-0.1%
Casnewydd	20.6%	19.2%	-1.4%
Sir Benfro	17.6%	15.2%	-2.4%
Powys	16.8%	13.4%	-3.4%
Rhondda Cynon Taf	18.2%	18.2%	0.0%
Abertawe	19.9%	18.3%	-1.6%
Torfaen	18.4%	16.2%	-2.2%
Bro Morgannwg	17.1%	13.8%	-3.3%
Wrecsam	18.9%	16.2%	-2.7%

Pwy sy'n marw mewn tlodi?

Mae anghydraddoldeb yn parhau i ddylanwadu'n drwm ar ein bywydau o ddydd i ddydd a'n cymdeithas. O ganlyniad, mae grwpiau penodol mewn mwy o berygl o fyw a marw mewn tlodi. Oherwydd cyfyngiadau data, ni fu'n bosibl pennu sut mae anghydraddoldeb ar sail nodweddion gwarchodedig yn effeithio ar y risg o farw mewn tlodi yn benodol yng Nghymru. Fodd bynnag, mae'n debygol iawn bod yr anghydraddoldebau a nodwyd o ddadansoddiad y DU hefyd yn wir yng Nghymru. Felly mae'r data a gyflwynir isod yn ddata ar lefel y DU.

Rhyw

Mae menywod yn fwy tebygol o farw mewn tlodi na dynion. Yn 2023, roedd 29.5% o fenywod o oedran gweithio a fu farw wedi gwneud hynny mewn tlodi, o'i gymharu â 25.4% o ddynion. Mae hyn yn cynrychioli newid o'i gymharu â 2019. Ers hynny, mae menywod o'r oedran hwn wedi dod yn fwy tebygol o farw mewn tlodi, tra bod dynion wedi dod ychydig yn llai tebygol o farw.

Mae gwahaniaeth tebyg yn bodoli ymhlith pobl oedran pensiwn, er bod y cyfraddau tlodi yn is. Mae hyn yn debygol o fod yn gyfuniad o gynilion preifat, a'r 'bwlch Pensiwn y Wladwriaeth' sy'n parhau rhwng dynion a menywod.

Teuluoedd gyda phlant dibynnol

Teuluoedd â phlant yw'r math o deulu sydd fwyaf tebygol o symud i dlodi am y ddwy flynedd cyn eu marwolaeth, heb fod mewn tlodi o'r blaen. Gallai hyn fod oherwydd cyfuniad o'r gostyngiad mewn incwm yn dilyn diagnosis terfynol, costau uwch sy'n gysylltiedig â phlant a'r ffaith nad yw'r hawl 30 awr lawn ar gael i blant iau y mae teuluoedd sy'n gweithio yn ei dderbyn.

Ethnigrwydd

Mae pobl o gefndiroedd ethnig lleiafrifol yn fwy tebygol o fod mewn tlodi drwy gydol eu hoes. Mae hyn yn adlewyrchu anfanteision yn y gymdeithas ehangach, gan gynnwys addysg,[7] gofal iechyd,[8] a chyflogaeth.[9] I rai grwpiau, mae'r ffigurau hyn yn eithriadol o uchel – amcangyfrifir bod cyfraddau tlodi ymhlith aelwydydd Bangladeshaidd, er enghraifft, mor uchel â 53%.[10] Mae hyn yn debygol o fod yn gysylltiedig yn rhannol â'r ffynonellau incwm sydd ar gael. Mae aelwydydd Bangladeshaidd yn dibynnu ar fudd-daliadau (ac eithrio Pensiwn y Wladwriaeth) am 20% o'u hincwm ar gyfartaledd, o'i gymharu â 7% o aelwydydd gwyn.[11]

O ystyried y man cychwyn hwn, nid yw'n syndod felly bod pobl o gefndiroedd lleiafrifoedd ethnig yn fwy tebygol o farw mewn tlodi na phobl wyn. Oherwydd cyfyngiadau data, nid oedd y dadansoddiad a gynhaliwyd gan y Centre for Research in Social Policy yn gallu darparu dadansoddiad llawn o amcangyfrifon marw mewn tlodi yn ôl ethnigrwydd, ond hyd yn oed yn seiliedig ar gategorïau bras, mae effaith anghymesur amlwg: roedd 25% o'r bobl wyn o oedran gweithio rhwng 20–64 oed a fu farw wedi gwneud hynny mewn tlodi, o'i gymharu â 47% o bobl Ddu, 43% o bobl Asiaidd a 37% o bobl o hil gymysg neu ag ethnigrwydd arall, sy'n syfrdanol.

Tlodi tanwydd

Mae ymchwil *Marw mewn Tlodi* eleni yn cynnwys dadansoddiad o dlodi tanwydd am y tro cyntaf. Costau ynni yw un o'r costau mwyaf a all gynyddu pan fydd rhywun ar ddiwedd eu hoes. Gall bil ynni person â salwch terfynol godi 75% ar ôl ei ddiagnosis.[12] Gall hyn fod mewn perthynas â'r angen i redeg dyfeisiau meddygol, yr angen i gynnal tymheredd corff penodol neu yn syml treulio mwy o amser gartref. Gall y gost o redeg crynhöwr ocsigen fod yn £65 y mis, peiriant dialysis yn £27 y mis a pheiriant anadlu yn £35 y mis.[13]

Mae diffiniadau tlodi tanwydd yn amrywio ar draws y DU. Ar gyfer y dadansoddiad hwn, mae'r diffiniad o dlodi tanwydd a ddefnyddir yn yr Alban wedi'i gymhwyso:

Mae costau tanwydd i gynnal trefn wresogi foddhaol dros 10% o incwm yr aelwyd ar ôl costau tai, ac ar ôl costau tai, tanwydd, anabledd a gofal plant, mae'r incwm sy'n weddill yn llai na 90% o'r Safon Isafswm Incwm (MIS).[14]

Yn 2022, bu farw mwy nag un rhan o bump o bobl â salwch terfynol mewn tlodi tanwydd yng Nghymru. Ym Mlaenau Gwent a Merthyr Tudful y gwelwyd y cyfraddau tlodi tanwydd uchaf ymhlith y rhai yn eu blwyddyn olaf o fywyd.

Tabl 7: Cyfran y bobl yn marw mewn tlodi tanwydd fesul: Gwledydd y DU

Gwlad	Oedran gweithio		Pensiynwr	
	Ym mlwyddyn olaf eu bywyd	Ddim ym mlwyddyn olaf eu bywyd	Ym mlwyddyn olaf eu bywyd	Ddim ym mlwyddyn olaf eu bywyd
DU	22%	19%	20%	18%
Cymru	23%	20%	23%	21%
Yr Alban	21%	18%	20%	18%
Gogledd Iwerddon	24%	21%	27%	24%

Tabl 8: Cyfran y bobl yn marw mewn tlodi tanwydd fesul awdurdod lleol 2022

Awdurdod lleol	Canran y bobl o oedran gweithio mewn tlodi yn ystod blwyddyn olaf eu bywyd	Canran y pensiynwyr mewn tlodi yn ystod blwyddyn olaf eu bywyd
Blaenau Gwent	26%	26%
Merthyr Tudful	25%	24%
Castell-nedd Port Talbot	24%	23%
Abertawe	24%	23%
Sir Ddinbych	24%	23%
Casnewydd	24%	23%
Caerdydd	24%	23%
Torfaen	24%	23%
Rhondda Cynon Taf	24%	23%
Caerffili	24%	23%
Sir Benfro	23%	22%
Wrecsam	23%	22%
Conwy	23%	22%
Ynys Môn	23%	22%
Sir Gâr	22%	21%
Gwynedd	22%	21%
Pen-y-bont ar Ogwr	22%	21%
Ceredigion	22%	21%
Powys	22%	21%
Bro Morgannwg	21%	20%
Sir y Fflint	21%	20%
Sir Fynwy	21%	19%

Casgliad ac argymelliadau

MAE gormod o bobl yn marw mewn tlodi yng Nghymru. Nid yw hyn yn anochel. Mae camau y gellir eu cymryd nawr i leihau'r straen ariannol a ddaw yn sgil diwedd oes a sicrhau bod pawb yn gallu byw cystal â phosibl, cyhyd â phosibl.

Er nad yw pob ysgogiad ar gyfer trechu tlodi ar gael i Lywodraeth Cymru o dan y setliad datganoli presennol, mae camau y gellir eu cymryd i gefnogi pobl sy'n byw gyda salwch terfynol yn well a lleihau'r nifer sy'n marw mewn tlodi.

Gellir a dylid defnyddio budd-daliadau a weinyddir yng Nghymru i atal pobl sy'n byw gyda salwch terfynol rhag cyrraedd pwynt o argyfwng ariannol yn ogystal â sicrhau bod cymorth mewn argyfwng yn diwallu eu hanghenion. Mae pobl o oedran gweithio mewn perygl arbennig o uchel o dlodi yn ystod blwyddyn olaf eu bywyd. Gall y gwahaniaeth hwn gael ei waethygu ymhellach gan anghydraddoldebau yn ein system nawdd cymdeithasol, sydd ar hyn o bryd yn darparu lefelau is o gymorth ariannol i bobl o oedran gweithio o'u cymharu â phensiynwyr. Er enghraifft, mae credyd pensiwn yn sicrhau isafswm incwm wythnosol o £218.15 ar gyfer aelwydydd person sengl, tra bod Credyd Cynhwysol yn darparu £393.34 y mis ar gyfer person sengl dros 25.[15] Wrth ddatblygu cymorth ychwanegol i bobl sy'n byw gyda salwch terfynol, dylai Llywodraeth Cymru geisio lleihau'r annhegwch hwn.

Y Dreth Gyngor

Y Dreth Gyngor yw'r gost sefydlog fwyaf sydd gan y rhan fwyaf o aelwydydd ar ôl costau tai.[16] Yng Nghymru, y dreth gyngor Band D gyfartalog ar gyfer 2024-25 yw £2,024 y flwyddyn (£169 y mis).[17] Yn dilyn pasio Deddf Cyllid Llywodraeth Leol (Cymru) 2024, bydd Llywodraeth Cymru yn datblygu rheoliadau cenedlaethol newydd ar gyfer Cynllun Gostyngiadau'r Dreth Gyngor. Mae hyn yn rhoi cyfle i sicrhau bod pobl sy'n byw gyda salwch terfynol yn gymwys i gael gostyngiad y dreth gyngor.

Argymhelliad 1: Dylai Llywodraeth Cymru gynnwys pobl sy'n byw gyda salwch terfynol yn y Cynllun Gostyngiadau'r Dreth Gyngor newydd.

Costau ynni

Mae dwy brif ffordd o leihau cyfraddau tlodi tanwydd: naill ai lleihau cost ynni neu roi mwy o arian ym mhocedi pobl. Pwerau cyfyngedig sydd gan Lywodraeth Cymru i fynd i'r afael â mater costau ynni. Mae camau i wella effeithlonrwydd ynni cartrefi yn mynd rhagddynt drwy'r cynllun Nyth, a chroesewir cefnogaeth i gyflwyno tariff cymdeithasol. Fodd bynnag, yn y tymor byr i ganolig, gallai Llywodraeth Cymru gymryd camau i leihau tlodi tanwydd ymhlith pobl sy'n byw gyda salwch terfynol drwy daliadau cymorth uniongyrchol. Gellid gwneud hyn drwy lenwi'r bylchau yn y Taliad Tanwydd Gaeaf, gan ymestyn cymorth i bobl o oedran gweithio sydd â salwch terfynol ac i bobl oedran pensiwn â salwch terfynol sydd ar incwm isel ond nad ydynt yn gymwys i gael credyd pensiwn.

Argymhelliad 2: Dylai Llywodraeth Cymru gyflwyno cymorth ariannol ychwanegol i bobl sy’n byw gyda salwch terfynol i helpu gyda chostau ynni.

Mynediad at fudd-daliadau

Nid oes digon o bobl yn hawlio'r budd-daliadau y mae ganddynt hawl iddynt o hyd. I bobl sy'n byw gyda salwch terfynol, mae’n bosib y bydd eu ceisiadau am fudd-daliadau penodol yn cael eu rhoi ar lwybr carlam neu eu talu ar gyfradd uwch o dan reolau arbennig. Mae mynediad at gyngor ac arweiniad yn hanfodol i sicrhau bod pobl sy'n byw gyda salwch terfynol yn cael mynediad at yr holl gymorth ariannol y mae ganddynt hawl iddo.

Argymhelliad 3: Dylai Llywodraeth Cymru weithio gyda byrddau iechyd lleol i sicrhau bod gweithwyr iechyd a gofal cymdeithasol proffesiynol yn atgyfeirio pobl sy’n byw gyda salwch terfynol a’u gofalwyr at gyngor ar fudd-daliadau lles yn rheolaidd ac yn effeithiol.

Argymhelliad 4: Dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi gwerthusiad yr ymgyrch “Hawliwch yr Hyn sy’n Ddyledus i Chi”. Os profir ei fod yn llwyddiannus o ran cynyddu nifer y bobl gymwys sy’n hawlio budd-daliadau, dylid gwneud yr ymgyrch yn barhaol, ochr yn ochr â chamau rhagweithiol i gynyddu incwm pobl i’r eithaf.

Data

Mae ein dealltwriaeth o bwy sydd mewn mwy o berygl o farw mewn tlodi yn dibynnu ar ddata lefel y DU ar hyn o bryd. Er mwyn deall maint y broblem yn llawn yng Nghymru, rhaid i ni wella’r data sydd ar gael.

Argymhelliad 5: Dylai Llywodraeth Cymru ofyn i’r Unedau Data Cydraddoldeb gyhoeddi data a dangosyddion ar yr anghydraddoldebau cyflogaeth, incwm a chyfoeth a brofir gan bobl â nodweddion gwarchodedig, a’r effaith a gaiff hyn ar dlodi ar ddiwedd oes.

Cyfeirnodau

1. Sefydliad Joseph Rowntree (2024) UK Poverty 2024
2. Social Metrics Commission (2023) Measuring Poverty 2024: A report of the Social Metrics Commission
3. Mae'r dadansoddiad tlodi tanwydd yn defnyddio data o 2022
4. Marie Curie (2024) *Marw Mewn Tlodi 2024* https://www.mariecurie.org.uk/policy/poverty
5. Centre for Research in Social Policy (2024) *Poverty at the end of life in the UK in 2023* https://www.mariecurie.org.uk/policy/poverty
6. Centre for Research in Social Policy (2024) *Fuel poverty at the end of life in the UK* https://www.mariecurie.org.uk/policy/poverty
7. Gov.uk, Ethnicity Facts and Figures – Education, Skills, and Training [Cyrchwyd 20/09/2024]
8. Gov.uk, Ethnicity Facts and Figures – Health [Cyrchwyd 20/09/2024]
9. Gov.uk, Ethnicity Facts and Figures – Employment [Cyrchwyd 20/09/2024]
10. Sefydliad Joseph Rowntree (2024) UK Poverty 2024
11. Gov.uk, Ethnicity Facts and Figures – Sources of Household Income [Cyrchwyd 20/09/2024]
12. Marie Curie (2023) *One charge too many: The impact of rising energy costs on people at the end of life* https://www.mariecurie.org.uk/globalassets/media/documents/policy/dying-in-poverty/k406-povertyenergyreport-finalversion.pdf [Cyrchwyd 25/09/24]
13. Ibid.
14. I gael esboniad llawn o'r gwahanol ddiffiniadau o dlodi tanwydd a ddefnyddir ar draws y DU a'r rhesymeg dros ddefnyddio diffiniad yr Alban ar gyfer y dadansoddiad hwn gweler adroddiad llawn Marw mewn Tlodi y DU.
15. https://www.gov.uk/government/news/pension-credit-what-you-need-to-know--2 / https://www.gov.uk/universal-credit/what-youll-get [Cyrchwyd 07/10/24]
16. Cyngor ar Bopeth (2022) Dyledus: Profiadau o ôl-ddyledion treth gyngor yng Nghymru https://www.citizensadvice.org.uk/Global/CitizensAdvice/Wales/Wales%20Policy%20and%20Campaigns/Indebted_%20Experiences%20of%20council%20tax%20arrears%20in%20Wales.pdf [Cyrchwyd 26/09/24]
17. Ystadegau ac Ymchwil Llywodraeth Cymru "Lefelau'r Dreth Gyngor: Ebrill 2024 i Fawrth 2025" https://www.gov.wales/council-tax-levels-april-2024-march-2025 [Cyrchwyd 26/09/24]

Atodiad 1: Tablau data ychwanegol

Cynnydd yn y gyfradd tlodi ar gyfer y rhai ym mlwyddyn olaf eu bywyd o gymharu â'r rhai nad oeddent ym mlwyddyn olaf eu bywyd fesul gwlad: Pensiynwyr

Gwlad	Cynnydd yn y gyfradd tlodi
Lloegr	2.7%
Cymru	2.6%
Yr Alban	2.8%
Gogledd Iwerddon	2.5%

Cynnydd yn y gyfradd tlodi ar gyfer y rhai ym mlwyddyn olaf eu hoes o gymharu â'r rhai nad oeddent ym mlwyddyn olaf eu bywyd fesul awdurdod lleol

Awdurdod Lleol	Cynnydd yn y Gyfradd Tlodi: Oedran gweithio	Cynnydd yn y Gyfradd Tlodi: Oedran pensiwn
Blaenau Gwent	6.3%	2.6%
Caerdydd	6.7%	2.7%
Casnewydd	6.4%	2.6%
Merthyr Tudful	6.2%	2.5%
Abertawe	6.2%	2.5%
Castell-nedd Port Talbot	6.2%	2.5%
Rhondda Cynon Taf	6.3%	2.5%
Caerffili	6.0%	2.4%
Pen-y-bont ar Ogwr	6.0%	2.3%
Sir Ddinbych	5.7%	2.2%
Wrecsam	6.0%	2.3%
Torfaen	5.9%	2.3%
Ynys Môn	5.7%	2.2%
Sir Benfro	5.7%	2.1%
Sir Gâr	5.7%	2.1%
Conwy	5.6%	2.1%
Gwynedd	5.7%	2.1%
Ceredigion	5.6%	2.0%
Bro Morgannwg	5.8%	2.1%
Powys	5.5%	2.0%
Sir y Fflint	5.6%	2.0%
Sir Fynwy	5.4%	1.9%

Am ragor o wybodaeth am yr adroddiad hwn a'i ganfyddiadau, cysylltwch â:

Natasha Davies

Uwch Reolwr Polisi, Cymru

natasha.davies2@mariecurie.org.uk

I weld yr adroddiad llawn a'r argymelliadau ewch i:

Bydd hyn yn mynd â chi i **mariecurie.org.uk/policy/poverty**

Marie Curie yw prif elusen diwedd oes y DU.
Pwy bynnag ydych chi, beth bynnag yw'ch salwch,
rydyn ni gyda chi tan y diwedd.

Rhif cofrestru elusen 207994 (Cymru a Lloegr), SC038731 (Yr Alban) N417

Marie Curie
CYMRU